

методичні прийоми, на думку авторки, дозволять виявити особливості оформлення висловлювання як морфологічно так і синтаксично [7, с.50].

Висновки і перспективи дослідження. Дослідження умінь синтаксичного структурування у дошкільників із ЗНМ будується з урахуванням як загальних закономірностей опанування синтаксичною структурою мовлення, так і особливостей засвоєння синтаксичних умінь за наявності зазначеної логопатології. Подальші розвідки у цьому напрямку передбачають уточнення та розширення змісту логодіагностичних прийомів для вивчення умінь синтаксичного структурування у дошкільників із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей. М.: Мозаика-Синтез, 1999. 272 с.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. К.: Вища шк., 2007. 542 с.
3. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. М.: Изд-во АПН СССР, 1961. 471 с.
4. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб.: СОЮЗ, 1999. 160 с.
5. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 1. К.: Актуальна освіта, 2004. С.7–35.
6. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. К., 2014. 141 с.
7. Могильова Н.М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2001. 123 с.

Портянко Ганна Олексіївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Косенко Ю. М.**, канд. пед. наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Стаття присвячена висвітленню особливостей мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та напрямків корекційної роботи у цій сфері. У науковій розвідці показаний взаємозв'язок розвитку мовлення дошкільників з розладами аутистичного спектра із формуванням комунікативної функції цих дітей. Також наведені

практичні напрямки, методи, засоби корекційної роботи в умовах спеціалізованих та інклюзивних закладах.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру, мовлення, комунікація, розвиток.

Portyanko Hanna Oleksiyivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A.S. Makarenko University

Supervisor - **Kosenko Y.M.**, Ph.D. ped. Science, docent

FEATURES OF WORK ON THE DEVELOPMENT OF SPEECH AS A COMPONENT OF COMMUNICATIVE ACTIVITY OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE WITH AUTISTIC DISORDERS

The article is devoted to the coverage of speech features of preschool children with autism spectrum disorders and areas of correctional work in this area. Scientific research shows the relationship between the development of speech in preschoolers with autism spectrum disorders with the formation of the communicative function of these children. Also the practical directions, methods, means of correctional work in the conditions of specialized and inclusive establishments are resulted.

Key words: autism spectrum disorders, speech, communication, development.

Постановка проблеми. За останнє десятиліття в Україні відмічається стійка тенденція до збільшення кількості дітей зі складними порушеннями пізнавального, мовленнєвого розвитку та розвитку емоційно-вольової сфери – дітей із розладами аутистичного спектра. Розлади, що належать до цієї групи, характеризуються різними специфічними проявами, зокрема якісними відхиленнями в соціальних взаємодіях і способах комунікації. Мовлення відіграє важливу роль не тільки в ситуаціях комунікації з іншими людьми, але й загально в успішній адаптації, інтеграції та соціалізації особистості. Тому увага до мовленнєвого розвитку не випадкова, коли йдеться про дітей з розладами аутистичного спектра (РАС).

Актуальність. Особливості психічного розвитку дітей з аутичними розладами, характерні особливості їх мовлення, вплив мовленнєвого недорозвинення на формування комунікативної взаємодії, проблеми розвитку, навчання і соціалізації цих дітей досліджували такі вчені як О. Нікольська, О. Баєнська, М. Ліблінг, Е. Вінарська, К. Лебединська, С. Морозов, С. Мнухін, В. Башина, Г. Пивоварова, М. Вроно та інші.

Мета. Визначення особливостей розвитку мовлення у дітей з РАС та шляхів корекційної роботи з подолання мовленнєвих та комунікативних труднощів є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Розлади аутистичного спектра – це широкий спектр різних форм розладів, об'єднаних спільними характеристиками, а саме: труднощами у побудові соціальних стосунків, спілкування, особливою стереотипністю поведінки.

Діти з аутистичним спектром відрізняються між собою ступенем мовленнєвого розвитку (від немовленнєвих дітей до дітей з фактично відсутніми порушеннями в цій сфері, як при синдромі Аспергера); наявністю чи браком супутньої розумової неповносправності (від дітей з нормальним та вище середнього інтелектом до дітей з різним ступенем інтелектуальної недостатності); наявністю тих чи інших супутніх розладів [1, с. 138].

З усіх проявів клінічної картини аутистичного синдрому слід виділити мовлення. Зокрема мовлення дитини старшого дошкільного віку з аутизмом характеризується тим, що, як правило, не спрямоване до співбесідника.

У мовленні відсутні експресія, жестикуляція, мелодика мовлення порушена; голос або тихий, або занадто голосний. У мовленні спостерігається відхилення тональності, швидкості, ритму, немає інтонаційного переносу; постійні ехолалії; нездатність до діалогу; довго зберігається тенденція до манірної словотворчості; велика кількість фраз-штампів; у фразах не з'являються (або зникають) особові дієслівні і займенникові форми; фраза, як правило, з порушеннями граматичної і синтаксичної будови мовлення. Абстрактні форми пізнання поєднуються з протопагічними [5, с. 363].

Порушення комунікативної функції мовлення у дошкільників з розладами аутистичного спектра можуть проявлятися таким чином: затримка або повна відсутність спонтанного мовлення, без спроб компенсувати цей недолік жестикуляцією і мімікою; відносна нездатність починати і підтримувати бесіду (за будь-якого рівня мовленнєвого розвитку); стереотипне мовлення та мовлення, що повторюється; відсутність різноманітних спонтанних рольових ігор. Тому труднощі у розвитку комунікації, мовлення є одним з ключових дефіцитів, з якими найчастіше доводиться працювати корекційним педагогам.

У своїх дослідженнях К. Лебединська, О. Нікольська розрізняють чотири види стану мовленнєвої сфери у дітей з РАС. Діти з I типом розвитку – це діти, які демонструють найяскравіші, порівняно з іншими групами, порушення розвитку: поведінка погано контрольована, мовлення відсутнє, можуть випадково вимовлятися окремі слова, що не спрямовані на комунікацію. Діти з II типом розвитку мають значну затримку у розумовому і мовленнєвому

розвитку. Вони користуються переважно короткими стереотипними фразами-штампами. Формуються багаточисельні стереотипні дії, моторні і мовленнєві, яких не буває у дітей з нормотиповим розвитком. Для III типу характерний високий рівень мовленнєвого та інтелектуального розвитку, проте такі діти, володіючи мовленнєвими формами, не вміють орієнтуватися на реакцію інших у процесі спілкування, не здатні до конструктивного діалогу, у них спостерігаються нав'язливі захоплення, часто не здатні до навчання внаслідок порушення довільної діяльності. У дітей IV типу – бідне, інтонаційно невиразне мовлення, порушене розуміння чужого мовлення [4].

Розвиток мовленнєвих і комунікативних здібностей є чи не найбільш значущим та наскрізним в навчанні дітей з розладами аутистичного спектра.

Тому, метою програми розвитку мовлення дітей дошкільного віку з аутичними розладами є, з одного боку, навчити дитину комунікації, починаючи з ранніх етапів розвитку, з іншого боку – надати ефективний спосіб виражати згоду чи незгоду, свої бажання та потреби, ставити запитання, коментувати. Для цього необхідно вчити дітей не тільки комунікативним, мовленнєвим навичкам, але й впроваджувати додаткову, а в деяких випадках і альтернативну комунікацію. Як показують багаторазові дослідження, таке поєднання дозволяє уникнути розвитку поведінкових порушень і значно прискорює розвиток мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра [2, с. 23].

Зважаючи на складність, чисельність і розмаїття порушень комунікативно-мовленнєвого розвитку при аутизмі, варто зупинитися на найважливіших принципах складання програми комунікативно-мовленнєвого розвитку та індивідуального планування занять для дітей дошкільного віку з аутизмом:

- комунікативно-мовленнєвий розвиток триває від довербального до вербального. Якщо дитина не говорить, першочергову увагу приділяють розвиткові довербальних соціальних та комунікативних навичок;
- розвиток комунікативних вмінь є наслідком взаємодії та розвитку когнітивних, соціально-емоційних та мовленнєвих навичок. Індивідуальне планування розвитку комунікативних навичок має ґрунтуватися на оцінюванні та паралельному розвиткові соціально-емоційних, когнітивних та мовленнєвих навичок;
- поведінку і успішність дитини з аутизмом варто розглядати крізь призму індивідуального рівня розвитку;

- комунікація і мовлення дитини формуються та розвиваються в результаті практичної діяльності.

Задля подолання труднощів комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з розладами аутичного спектра пропонується сім взаємопов'язаних напрямів роботи: розвиток довербальної комунікації, розуміння мовлення, розвиток мовлення на рівні перших слів, комбінації слів, речень, зв'язного мовлення та альтернативні методи комунікації [3, с. 43-44].

У роботі в цих напрямках можна виділити п'ять рівнів роботи, у кожному з них є свої навчальні та корекційні завдання.

1. Розвивати передумови спільної діяльності; формувати здатність до наслідування рухів і звуків; формувати здатність до зорового контакту під час спілкування; розвивати немовленнєві прояви дитини як спроби вступати в контакт з навколишніми людьми (використання простих жестів тощо); розвивати стійкість та концентрацію уваги.

2. Розвивати здатність наслідувати частини слів та окремі слова; розширювати активний словник; розвивати та підтримувати здатність до будь-яких вербальних проявів; розвивати вміння ініціювати контакт; формувати здатність використовувати окремі слова, погляд та жест з метою привернути увагу іншої людини до предмету інтересу, попросити щось тощо.

3. Формувати здатність використовувати два знайомі слова в одному висловлюванні; розвивати вміння відповідати на запитання, використовуючи словосполучення; коригувати вживання дитиною займенників; розвивати здатність до розуміння ситуацій суб'єкт-об'єктної взаємодії.

4. Розширювати активний словниковий запас; формувати здатність до вживання в мовленні речень, використання запитань у мовленні; розвивати вміння використовувати мовленнєві навички в комунікативних цілях; коригувати здатність розуміти значення слів і висловлювань; розвивати здатність розрізняти інтонацію мовленнєвого висловлювання.

5. Розвивати здатність поєднувати речення, утворюючи розповідь чи коментар; збагачувати мовлення епітетами, метафорами, фразеологізмами; формувати здатність спілкуватися за визначеними правилами соціальної взаємодії.

Успішність навчання дітей з РАС в дошкільних освітніх закладах багато в чому залежить від рівня кваліфікації педагогів і фахівців, залучених до роботи.

Команда повинна включати не тільки співробітників освітньої установи, а й батьків (опікунів) дитини. Розроблені і прийняті МОН стандарти освіти дітей

НУШ (Нова Українська школа) передбачають різні варіанти навчання для дітей в закладах дошкільної освіти: можливі як часткова, так і повна інклюзія, а також навчання в спеціально організованих класах. Найбільший вплив на розвиток мовлення та комунікативної сфери матимуть такі спеціалісти як корекційний педагог, вчитель-логопед, педагог-психолог [2].

Висновок. Отже, мовленнєві та комунікативні труднощі дітей з аутизмом залежать від їх когнітивного та соціального рівня розвитку, а також, рівня розвитку функціональної та символічної гри, і впливають, в свою чергу, на успішність оволодіння багатьма іншими навичками в процесі навчання. Незалежно від того, чи користується аутична дитина мовленням чи ні, найбільш характерними є порушення соціального аспекту мовлення. Тому, враховуючи особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та їх можливості в оволодінні мовленнєвим розвитком, слід зазначити, що подібні порушення можуть бути виправлені тільки в результаті спеціально організованої корекційної роботи. Корекційна робота з розвитку усіх складових мовленнєвої діяльності має проводитися з урахуванням індивідуальних особливостей дитини зокрема зони найближчого розвитку, а також загальних закономірностей комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями аутистичного спектра.

Перспектива подальших досліджень. Ця сфера потребує поглибленого вивчення, щоб вдосконалювати втілення набутих минулих досліджень та знаходити нові можливості освіти й розвитку дітей з РАС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навч.-метод. посібник / Бойчук Ю.Д., Сіліна Г.О. та ін. [За заг. ред. Покроєвої Л.Д.]. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, Видавництво «Точка», 2014. – С.133-139.
2. Довбня С., Морозова Т., Залогина А., Монова И. Дети с расстройствами аутистического спектра в детском саду и школе: практики с доказанной эффективностью. — СПб.: Сеанс, 2018. — С. 22-23, 69-87.
3. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник. – К., 2013. – С.37-68.
4. Мовленнєвий розвиток аутичної дитини [Електрон. ресурс.]. – Режим доступу: <http://www.ua.ua.info/osoby-deti/autizm/article-10822-movlennjevyj-rozvitok-autichnovi-ditini/>
5. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник. 2-е видання. – К.: Видавничий дім «Слово», 2011. – С. 358-382.